

Оксана ПАСИЦЬКА

СВЯТКУВАННЯ РОКОВИН ШЕВЧЕНКА В УКРАЇНСЬКИХ РЕМІСНИЧИХ ТА РОБІТНИЧИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ ЛЬВОВА В 1920–1930-х РОКАХ

На основі архівних документів та матеріалів преси простежено відзначення роковин Т. Шевченка в українських ремісничих і робітничих організаціях Львова (“Зоря”, “Сила”, “Будучність”, “Воля”) в міжвоєнний період. Розкрито особливості культу Т. Шевченка та святкування Шевченкових днів українськими робітниками і ремісниками. Детально проаналізовано складові свят і їхні концертні програми.

Ключові слова: “Сила”, “Будучність”, “Воля”, “Зоря”, ремісничо-робітничі товариства, Тарас Шевченко, святкування, Шевченкові дні, роковини, концерти.

У міжвоєнному Львові функціонувала низка професійних, релігійних, культурно-освітніх організацій, що об’єднували українських ремісників, кваліфікованих і некваліфікованих робітників. З 1884 р. у місті діяло товариство українських ремісників, промисловців та торговців “Зоря” – одна з найстарших українських міщанських організацій, яка після війни відновила діяльність. Націоналістично налаштованих українських робітників об’єднувало львівське товариство “Сила”, створене в 1907 р. з ініціативи відомого громадського діяча В. Нагірного. Важливу роль у консолідації греко-католицьких робітниць відіграло товариство “Будучність”, створене у 1929 р. з ініціативи митрополита А. Шептицького.

Українські робітничі та ремісничі товариства проповідували національну ідею і ставили перед собою важливе завдання – організувати українців у найважливіших сферах життя. Вони мали чітку організаційну структуру й діяли відповідно до статутних норм та інших внутрішніх документів. Ремісничо-робітничі організації займалися не лише професійною, допомогою, а й культурно-освітньою і просвітньою роботою. Зокрема у статуті товариства “Зоря” зазначалося, що мета організації – “піддержувати між членами товариське життя, поширювати між ними культуру та освіту”¹. Згідно зі статутом мета “Сили” – “просвітне та економічне піднесення членів, розбудження солідарності і товариського життя...”². У товариствах функціонували секції музикантів, театри, хори, бібліотеки, “університети”. Крім цього, їх члени організували різні курси, лекції, дискусійні вечори, вистави й урочисті академії, видавали брошури, часописи, книги тощо.

¹ Державний архів Львівської області (далі – ДАЛО). – Ф. 1 (Львівське воєводське управління). – Оп. 51. – Спр. 1540. – Арк. 59–60.

² Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДІАЛ України). – Ф. 146 (Галицьке намісництво, м. Львів). – Оп. 25. – Спр. 4607. – Арк. 22–23.

Щороку “зоряни”, “силівці”, члени товариства “Будучність” організували урочистості, присвячені Т. Шевченкові, І. Франкові, С. Петлюрі й іншим українським діячам, а також із нагоди національних свят (бій під Крутами (29 січня), 1 Листопада, День Соборності (22 січня), свято Базару (21 грудня), День Українського моря (29 квітня)) та релігійних (Воскресіння Христове (Великдень), Водохреще (Йордан), Пресвятої Євхаристії (Божого Тіла), Трійця (Зелені свята))³. Для членів товариства, які не мали родини, щорічно в “Силі”, “Зорі”, “Волі”, “Будучності” організували Святвечір та Свячене⁴.

Традиційно низкою заходів українці Львова вшановували Шевченкові дні. Культ Т. Шевченка почав зароджуватися в Галичині ще в 1860-х роках – захоплював і молодих, і старших. Все більше поширювалися знання про поета, його твори та видання про життєвий і творчий шлях, зокрема “Кобзар”, книга “Життя Тараса Шевченка” (1867). М. Огоновського, “Про Шевченків Кобзар” (1914) Б. Лепкого, “Шевченкова криниця” (1922) В. Дорошенка тощо. Зацікавлення його творами набирало розмаху. Їх друкували відомі тогочасні часописи, зокрема перший український літературний у Галичині “Вечерниці” та журнали “Нива”, “Мета”, “Русалка” тощо.

У 1862 р. відбувся перший шевченківський вечір у Перемишлі. Згодом такі проводили у Львові, а вечір 1868 р. був цікавий тим, що тоді вперше співали “Заповіт” у композиції М. Вербицького. Перші концерти відбувалися з ініціативи Народного дому, товариств “Просвіта”, “Боян”, “Зоря”. Згодом за ініціативи Ю. Романчука при “Просвіті” функціонував окремий видавничий фонд “Учітеся, брати мої”.

У 1920–1930-х роках культ Шевченка в Галичині, зокрема у Львові, завдяки пропаганді й організаційній мережі тогочасних громадських культурно-освітніх установ став масовим та охоплював однаково міста, містечка і села, однаково старше покоління й молодь. Українці Львова сприймали Шевченка як світоча українства та людства, який продовжує жити, будити, виховувати й гартувати нові покоління.

У відомих львівських міщанських організаціях “Зоря”, “Сила”, “Будучність”, “Воля” пам’ять про Шевченка вшановували через організацію святкових академій, літературно-музичних вечорів, виголошування рефератів та читання лекцій про його життєвий і творчий шлях, вивчення поезії та співання пісень, постановки вистав тощо.

24 квітня 1921 р. українські робітники “Сили” організували, наприклад, концерт на честь Т. Шевченка. У вступному слові голова організації о. А. Каштанюк виступив із вітальною промовою, в якій наголосив на значенні творчості поета у формуванні національної свідомості. Відомий громадський і політичний діяч, адвокат С. Біляк відзначив його роль як пророка українського народу й незрівнянного захисника прав тих, хто працює, з огляду на тогочасні події. У концертній частині декламували поетичні твори Т. Шевченка члени товариства: М. Кокотівна, С. Полянська, О. Охримовичівна, Й. Верховський, а також “силівці” співали стрілецьких, народних пісень та національний гімн у складі мішаного хору⁵. На Шевченкових вечорах члени товариства часто виконували відомі твори поета: “Поховайте та вставайте”, “Заповіт”, “Слова Тарасові”, декламації “Сон”, “Посланіє”, “І. Підкова”, ставили виставу

³ Український вісник. – 1919. – 28 квітня; Діло. – 1937. – 3 лютого; Гомін краю. – 1938. – 1 лютого; 1938. – 1 березня.

⁴ Гомін краю. – 1938. – 15 травня.

⁵ Діло. – 1921. – 28 квітня.

“Розрита могила” та ін. Хор товариства виступав у національних строях, а концертну залу прикрашали портретом поета, національним гербом та вишиваними рушниками⁶.

Урочисті заходи з нагоди пам’яті Т. Шевченка відбувалися в “Силі” щороку. У 1938 р. простора концертна зала була заповнена членами товариства та гостями. Глядачів приємно вразив одяг національного стилю тих, хто виступав. На висоті концертної зали майорів прибраний зеленню та вишиваними рушниками портрет Шевченка, а над ним – національний герб як символ боротьби поета.

Вступне слово на святковому вечорі виголосив активний діяч товариства Я. Петрів, який закликав присутніх вірити у краще майбутнє, бути відданим своїй нації з метою реалізації “Заповіту” славного Генія. Для національно свідомих українських робітників Шевченко був українським борцем за волю, українцем, який всією душею любив свою Україну. Референт об’єктивно зауважив, що в тогочасному суспільстві різні політичні сили шукають у поетові не українця-патріота, а партійного творця⁷.

“Силівці” декламували знамениту Шевченківську лірику, зокрема “Сон” – В. Кулик, “Послання” – З. Тabora, “І. Підкова” – І. Кушнір, а жіночий хор виконав “Слово Тарасові”. Святкову концертну програму продовжив реальний образ “Розрита могила”. Закінчилося величне для українців свято національним гімном⁸. Під національно-патріотичним оглядом воно мало важливе значення, оскільки пробуджувало дух українця-патріота, людини, що любить та бореться за свободу своєї країни.

Як приклад різностороннього розуміння постаті Т. Шевченка та його використання в партійних цілях може свідчити такий факт. На початку ХХ ст. – упродовж 1920-х років у культурно-освітньому товаристві Української соціал-демократичної партії (УСДП) “Воля” урочисту залу прикрашали під час загальних зборів і святкувань образами, бюстом Т. Шевченка разом із портретами ідеологів соціал-демократії К. Маркса й Ф. Лассаля. Над портретом Т. Шевченка висів червоний прапор як “символ боротьби працюючого люду за визволення з політичної та економічної неволі”, а на святкуваннях члени товариства виконували як робітничі гімни, так і відомі народні пісні на слова Шевченка⁹. Популярними в культурно-освітньому товаристві УСДП “Воля” були реферати про Т. Шевченка, які виголошував І. Свенціцький¹⁰.

Упродовж 1920–1930-х років низку концертів із нагоди пам’яті Т. Шевченка провела культурно-освітня секція товариства українських ремісників, промисловців та торговців “Зоря”. Незвичайним вмінням організовувати концерти в честь Шевченка відзначався зорянський хор під керівництвом І. Стефанівського і С. Гнатківського. Концерти влаштовували у власному приміщенні на вул. Вірменській, 25 або у приміщенні Народного дому. Зорянський хор вражав численну публіку, про що свідчать коментарі в українських часописах. Зокрема газета “Діло” 5 травня 1923 р. писала: “Рухливе і діяльне товариство українських ремісників і промисловців «Зоря» влаштувало 29 квітня концерт у честь смерті Т. Шевченка з такою програмою: 1. Шевченко–Лисенко: «Заповіт» – тенорове соло і чоловічий хор у супроводі фортепіано.

⁶ Гомін краю. – 1938. – 1 квітня.

⁷ Там само.

⁸ Там само.

⁹ Вперед. – 1920. – 5 жовтня.

¹⁰ Там само. – 26 листопада; Громадський вісник. – 1922. – 18 травня.

2. Святочна промова – проф. Бабин. 3. Чернявський–Стеценко: «Ніченько-нічко» – мішаний хор. 4. А. Prevetz: «Скарга цигана», Fr. Pastřak: «Сон любови», E. Weński: «Тихе щастя», «Розстання» – соло на цитру І. Кахникевичівни. 5. Грабовський–Стеценко: «Сон» – мішаний хор. 6. Т. Шевченко: «Послання» – декламація у виконанні О. Столярчуківни. 7. Шевченко–Лисенко: «Думка» – тенорове соло – І. Павлюк. 8. Федькович–Ніжанковський: «Нова Січ»¹¹.

У святкуванні брали участь також відомі громадсько-політичні діячі. Загальне враження концерту було приємним та захопливим. Увагу глядачів привернули виконання творів “Сон”, “Думка”, тенорове соло І. Павлюка і декламація О. Столярчуківної. Як пише часопис “Діло”: “Саля була набита по береги. Серед присутніх панував святочний настрій”¹².

З нагоди Шевченкового концерту орган українських міщан “Слово” в 1923 р. писав: “Ремісничо-промислове товариство «Зоря» дало своїми заходами концерт. Концерт відбувся дня 29 квітня ц. р. при співучасті І. Макухівної, І. Кахникевичівної і І. Павлюка. Велика саля «Народного дому» була битком набита. Точки програми виконані незвичайно старанно, слідна була праця диригента С. Гнатківського. Під його проводом всі хори випали бездоганно. Зворушлива промова М. Бабина нагороджена була рясними оплесками. Однаково сподобалися виступи І. Кахникевичівної і І. Макухівної, так, що приходилося їм повторяти. О. Столярчуківна незвичайно гарно віддеклямувала Шевченкове «Послання», а І. Павлюк відспівав тенорове соло, як завжди з великою артистичністю. Фортепіановий дострій п. Кавульової під технічним і артистичним оглядом гармонізував зі всіма точками програми. Публіка залишила зал надзвичайно вдоволена”¹³.

Щороку програма святкового концерту урізноманітнювалася та удосконалювалася. Зокрема до програми концерту 9 квітня 1924 р. у пам’ять про роковини смерті Великого Поета, який відбувався у приміщенні Народного дому у Львові, входили: “1. Шевченко–Лисенко: «Заповіт» – тенорове соло і чоловічий хор у супроводі фортепіано. 2. Вступне слово М. Галушинського. 3. Леся Українка–Стеценко: «То була тихая ніч» – мішаний хор у супроводі фортепіано. 4. Т. Шевченко «Сон» – декламація О. Столярчуківни. 5. а) Serazate «Noktyrn Chopuna» op. 9; б) Dvorzak Kreisierz «Словянські танці» op. 9; в) Hubay «Geigenmacher von Cremona» – скрипкове соло у супроводі фортепіано – О. Шлапаківна. 6. О. Кошиць пісня-балада «У попі корчомка» – мішаний хор. 7. а) Шевченко–Січинський «І золотої й дорогої»; б) Шевченко–Лисенко «Ой, Дніпре» – тенорове соло у супроводі фортепіано І. Березовського. 8) Франко–Січинський «Непереглядною юрбою» – чоловічий хор. 9. а) Чайковський «Думка»; б) Гумореска – фортепіанове соло І. Макухівни. 10. Шевченко–Лисенко «Калина» – мішаний хор”. У концерті брали участь також С. Гнатківський – диригент хорів та А. Нівінська – фортепіановий дострій”¹⁴.

¹¹ “Зоря”. Її минуле і сучасне: Пам’ятна книга з нагоди сорокових роковин існування Товариства українських ремісників і промисловців “Зоря” у Львові. – Львів, 1924. – С. 23.

¹² Діло. – 1923. – 5 травня.

¹³ Слово. – 1923. – 2 травня.

¹⁴ ДАЛО. – Ф. 295 (Товариство українських ремісників і промисловців у Львові). – Оп. 1. – Спр. 6. – Арк. 6.

Святкові академії “зорян” були цікавими та масовими, деколи відбувалися за участю відомих артистів. У них брали участь реміснича молодь та старше покоління. В організуванні концертів львівська “Зоря” тісно співпрацювала з “Просвітою”, “Рідна школа”, Науковим товариством ім. Шевченка, робітничим товариством “Сила”, відомими громадсько-політичними та культурними діячами, редакціями українських часописів, на сторінках яких публікували афіші концертів. Прибутки товариства з концертів здебільшого відкладали для придбання власного приміщення, а також для утримання ремісничої молоді, яка гуртувалася в Секції опіки над ремісничою молоддю ім. В. Нагірного (1921) та Українській ремісничо-промисловій бурсі у Львові, що діяла з 1898 р.¹⁵

Морально ідейно-просвітницьким та національно-культурним вихованням українських домашніх служниць займалося товариство “Будучність”. У 1934 р. його секція Личаківської дільниці у власному приміщенні на вул. Личаківській, 96 під керівництвом голови О. Ріплевої організувала концерт із нагоди роковин Т. Шевченка. Під час святкового заходу українські жінки виголошували реферати про життя та діяльність поета. Хор українських робітниць співав народних пісень “Ой, зійшла зоря”, “Сонце низенько” та ін. Слухачів і глядачів вразили декламації, інсценізація “Три душі” з поеми-містерії Т. Шевченка “Великий льох”. Серед запрошених гостей був голова Народної організації українців м. Львова, посол С. Біляк, який виголосив прикінцеве слово, відзначивши активну діяльність українських робітниць, які вміло реалізовували Шевченків заклик: “Обніміте ж, брати мої, найменшого брата”¹⁶.

Отже, українські міщанські організації “Зоря”, “Сила”, “Будучність”, “Воля”, які об’єднували робітничо-ремісничі соціальні стани, крім професійної та благодійної діяльності, займалися активною культурно-просвітньою роботою. Зокрема організували урочистості в пам’ять про відомих українських діячів, із нагоди релігійних і національних свят. З особливим пієтетом вони вшановували Шевченкові дні. Щороку організували святочні концерти, на яких декламували твори Шевченка, співали пісень, ставили вистави, використовуючи при цьому національну символіку. Такими заходами вони підтримували та поширювали культ Шевченка – Великого Генія, якого не можна відділити від українців, а український народ – від нього. Він – символ України, Апостол волі та свободи, пам’ять про якого залишається в серці кожного українця.

Оксана Пасицкая. Празднование годовщин Шевченко в украинских ремесленных и рабочих организациях Львова в 1920–1930-х годах

На основании архивных документов и материалов прессы показано празднование годовщин Т. Шевченко в украинских ремесленных и рабочих организациях Львова (“Заря”, “Сила”, “Будучность”, “Воля”) в междувоенный период. Раскрыты особенности культа Т. Шевченко и празднования шевченковых дней украинскими рабочими и ремесленниками. Детально проанализированные составляющие праздников и их концертные программы.

Ключевые слова: “Сила”, “Будучность”, “Воля”, “Заря”, ремесленно-рабочие общества, Тарас Шевченко, празднование, шевченковские дни, годовщины, концерты.

¹⁵ Пасицька О. Львівська “Зоря” – товариство українських ремісників, промисловців і торговців (1884–1939): історичний нарис. – Львів, 2013. – С. 37.

¹⁶ Діло. – 1934. – 7 травня.

Oksana Pasitska. Celebration of Shevchenko anniversaries in Ukrainian trade unions and workers' organisations in Lviv in the 1920s–1930s

On the basis of the archival documents and materials of the press the article analyses organisation of Shevchenko anniversaries by Ukrainian trade unions and workers' organisations in Lviv ('Zorja', 'Syla', 'Buduchnist', 'Volja') in the interwar period. It focuses on the features of Shevchenko's cult and celebrations of Shevchenko days by the Ukrainian workers and artisans. The articles scrutinises the programs of holidays and concerts.

Key words: 'Zorja', 'Syla', 'Buduchnist', 'Volja', trade unions and workers' societies, Taras Shevchenko, celebration, Shevchenko days, anniversaries, concerts.